

Gábrityné Molnár Irén

A vajdasági magyarok migrációjának motívumai és hatása a magyarság társadalmi szerkezetére

**A vajdasági lakosok szerkezeti jellemzői,
amelyet a migrációs mozgalmak befolyásoltak**

A belső vándormozgalmak (önkéntes áttelepülés) kiváltó okai általában gazdasági vagy urbánus tényezők, olykor családgyesítés (házasság, idősek gondozása) stb. Szerbián belül létezik egy jellegzetes soktömbös terület, Vajdaság, ahol legtöbb a szerb és a magyar, de multietnikus szerkezetében megtalálhatók a crnagoraiak, horvátok, románok, szlovákok, muszlimánok és a ruszinok is. (Koszovóról ma már elmondhatjuk, hogy egynemzetű: összetételének 95%-a albán). Vajdaságban 1948-ban a lakosság 80,5%-a őshonos volt. Az 1981. évi népszámlálás szerint a lakosság 59%-a volt csak őshonos, az 1991. évi

népességi mutatók szerint már csak 55,3%-a őshonos, a többi betelepült. A betelepültek között volt 300–320 000 szerb.

A magyarok belső vándormozgalma nem terjedt ki egész Jugoszláviára (kivételek a nagyvárosok), hanem Vajdaságra korlátozódott, ezért jellemezzük őket *koncentrált etnikai közösségnek a balkáni régióban. A magyarok 51%-a (az 1991. évi népszámlálás szerint) nem változtatott lakóhelyet, szülőhelyén maradt.* Ők ismertek a Vajdaságon belüli migrációjukról, hiszen legtöbbször saját nyelvterületeiken maradtak (a magyarok koncentrációja Észak-Bácskában és a Tisza-mentén ma is kb. 220 000 lélekszám). Lakóhelyüket illetően a magyarok nagy része (több mint egynegyede) kisvárosban, nagy falvakban él, és kisebb részük nagyvárosban. A lakóhely-változtatásnak komplex okai vannak, gyakran együtt hatnak családi, gazdasági, egyéb társadalmi tényezők.

Az egyes népek és nemzetek belső vándormozgalmáról az 1981. évi adatokból meg tudható, hogy a crnagoraiak és a szerbek költöztek legnagyobb számban, valamint a magukat jugoszlávnak vallók, a nemzetiségek közül a cigányok, szlovákok és a bolgárok, majd az albánok és a magyarok.

Belső vándormozgalom
(1981 népszámlálási adatok)

Népek és nemzetiségek	Nemzetiségi csoport tagjainak százalékaránya		Az áttelepültek százalékaránya az összes migránsból
	Területükön koncentrálódnak	Nem szülőföldjükön élnek	
Összesen	–	40,9	15,2
Szlovén	97,7	45,9	5,9
Macedón	95,5	42,9	8,6
Muzulmán	81,5	32,3	12,4
Horvát	78,0	39,5	15,2
Szerb	75,9	44,2	15,1
Crna Gora-i	69,2	50,7	27,2
Jugoszláv	36,3	48,4	27,4
Román	97,9	24,9	6,1
Bolgár	92,4	50,0	9,4
Magyar	91,5	32,3	7,0
Szlovák	91,1	21,9	10,9
Albán	75,3	31,8	8,3
Roma	66,0	26,5	13,3

Forrás: Népszámlálási adatok 1981-ből, Ruža Petrović táblázatában, 227. old.

A magyarok tehát Szerbiában koncentráltak, pontosabban 91,5%-uk a Vajdaságban. A belső vándormozgalomban csak 32,3% vett részt, s ez az összes költözőknek mindössz-

sze 7%-a. A migrációs ráta (100 lakosra jutó ki- és bevándorolt) esetében a helyzet a következő: 1961 és 1981 között a magyarok az imigrációs nemzetek közé tartoztak (Vajdaságba települtek át Szlovéniából és Szlovéniából is), 1981-ben azonban már emigrációs nemzet (-1,01 emigrációs ráta), mert több magyar vándorolt ki Vajdaságból, mint települt be Vajdaságba. Az 1961-es adat szerint szlovákokkal és a románokkal együtt a magyarok nagy számban szülőföldjükön maradtak (65,7%-uk), különösen Bácskában. Rájuk nem volt jellemző az, ami a crnagoraiakra, macedónokra, bolgárookra és albánokra, hogy belső, köztársaságközi vándorlásban vettek részt; a magyarok a hetvenes években viszonylag nagyobb számban, mint a többi nemzet, inkább *külföldre mentek dolgozni*. A magyarok migrációs mérlege a szerbiai régiókra vonatkozóan azt mutatja, hogy már 1961-ig 8760 magyar települt át Bánáttól Bácskába. Ugyanakkor meglepően nagy (3584) azok száma, akik Vajdaságból Šumadijába (Közép-Szerbiában felkínált állami munkahelyekre) költöztek, onnan 2848-an települtek vissza. Vajdaságban az 1971. évi népszámláláskor jegyezték a legnagyobb lakóhely-változtatást: a lakosság 46,6%-a jövevény volt; valószínűleg az addigi betelepítés (kolonizáció Boszniából, Hercegovinából és Crna Gorából) eredményeként.

1991-ben Vajdaságban betelepülteként már 914 929 főt tartottak nyilván. Több mint 20%-uk fiatal volt (20–24 éves), ezért feltételezhetően családalapításról és munkalehetőségről beszélhetünk. A fenti számból 179 589 fő ugyanazon községen belül változtatott lakóhelyet, 439 353 fő más szerbiai községből érkezett, 261 288 lakos pedig Jugoszlávia más vidékeiről. Legtöbben Bosznia-Hercegovinából (1946–70 között közel 90 000), majd Horvátországból települtek át (1948–70 között több mint 40 000). Vajdaságba 16 815 fő jött vissza külföldről (köztük legtöbb a gyermek). A legutóbbi népszámlálásból kiténik az is, hogy a magyarok 34,3%-a változtatott lakóhelyet (mintegy 117 834 fő) jobbra a szerbiai községek egyikéből a másikba. A betelepült magyarok között nagyon kevés (1,1%) a külföldről vagy másik köztársaságból érkezett. Ugyanakkor Vajdaságba viszonylag sok szerb (másik köztársaságból 73,3%) költözött, hiszen a háború kezdete már érződött.

A vajdasági magyarok demográfiai és etnikai-földrajzi helyzetét (migrációját) az utóbi tíz évben jelentősen befolyásolták a menekülthullámmal érkező betelepülők is. *Szerbiában 1996. május-június hónapban összeírták a menekültek számát: 646 066 fő volt¹. Az 1999. évi bombázások után Koszovóról továbbra is érkeztek a menekültek, kb. 350 000 (becslés). 2000 tavaszán Szerbiában a menekültek száma (becslés) összesen: 996 066 személy.* Ez nagyvonalakban azt jelenti, hogy az 1991. évi népességszámlálás adataihoz viszonyítva (9 778 991 lakos) Szerbiában a lakosság 10%-a ma menekült jövevény.

Vajdaságban 1991-ben 2 013 889 lakost jegyeztek, 1996-ban a nyilvántartásba vett *menekültek, betelepültek száma 257 739 – az összes menekült 42%-a, és Vajdaság lakosságának 13%-a.* A menekültek főleg a háború sújtotta vidékekről érkeztek, több hullámban: 1990-ben a különböző köztársaságokból, 1991-ben Szlovéniából és Horvátországból, 1992-ben Horvátországból, 1995-ben pedig Boszniából (Krajina és Szarajevó elvesztése). A legutolsó, 1995. évi menekülthullámmal 133 829 fő települt Vajdaságba, s ez 1996-ig a legnagyobb méretű áttelepülés volt (a menekültek 51,9%-a). Az 1945–1948 között a tervezett betelepítés méretei kisebbek voltak. A bevándorlás csak a hiperinflációs időszakban (1993–1994) szünetelt. A mostani betelepülők főleg rokonoknál húzódtak meg. A menekülő lakosság 94%-a szerb nemzetiségű.

¹ Forrás: a Szerbiai Menekültügyi Hivatal adatai alapján készült az újvidéki Földrajz-tudományi Intézet munkatársainak CD adattára

A magyar lakosság foglalkozási szerkezetének változásai

A *demográfiai torzulás* megfigyelhető a lakosság vitalitása és termékenysége csökkenésében, továbbá abban, hogy kevesebb a házasságkötés, születés, több a válás és az elhalálozás. Az asszimilálódás felgyorsult, különösen Bánságban a szórványmagarság körében, de már Újvidék körül is. A szülők nagy része nem tartja ésszerűnek, hogy gyermeke magyar osztályba járjon, különösen, ha a távol van a magyar iskola. A magyar lakosság szerkezetében nemcsak előregedést, de gazdasági vitalitása szempontjából más jelentős változást is megfigyelhetünk.

A vajdasági és a magyar lakosság foglalkozási szerkezetét harminc éven keresztül követtük (1971, 1981, 1991) és a következő megállapításhoz jutunk:

- (1) *Az aktív lakosok száma* nemzetiségi szempontból Vajdaságban² így alakult: egyértelműen növekedett a szerbek, crnagoraiak és a jugoszlávok száma, az összes többi nemzetnél – a magyaroknál szintén – csökkenés mutatható ki.

Részleges kimutatás a vajdasági statisztikai adatokból

Népszámlálási év	Összesen	Magyarok	Szerbek
1971 – aktív lakos	833 242	185 265	497 143
1981 – aktív lakos	862 337	166 476	473 863
1991 – aktív lakos	871 704	145 995	505 128
1971 – aktív kereső	774 452	133 558	448 186

- (2) *Az aktív magyar lakosság 1991-ben, gazdasági ágazonként* így oszlik meg:
- Iparban dolgoznak 50 604-en, számuk azóta is csökken
 - Mezőgazdaságban: 35 676, a számuk kifejezetten csökken
 - Alkalmazott szakemberként: 13 928 [tanügyben 3708, de számuk csökken]
 - Közigazgatásban: 9964 (számuk csökkenőben)
 - Kereskedelemben: 8253 (számuk növekvőben)
 - Szolgáltatásban: 8213 (számuk csökken)
 - Inaktívak (vagy először keresnek munkát): 6504 (számuk növekvőben)
 - Foglalkozás nélküliek: 2750 (számuk csökken)
 - Biztonsági személyzet: 2372
 - Külföldön dolgoznak: 1742 (számuk növekvőben)
 - Vezető személyek: 1606 (számuk csökken).
- (3) *Foglalkozások, amelyekben jelentősen csökkent a magyarok részvétele:*
- mezőgazdasági munkás: 75 939-ről (1971) 35 676-ra (1991)
 - textilfeldolgozó: 3383-ról 1916-ra
 - építőmunkások: 8875-ről 5174-ra
 - élelem feldolgozók: 3913-ról 3212-ra
 - fafaragó: 2883-ról 1932-ra
 - kozmetikus, testápoló: 990-ről 481-ra

² A 15 évestől idősebb lakosok, akik Vajdaságban tartózkodnak.

- művész: 717-ről 485-ra
 - kisiparosok: 431-ről 135-ra.
- (4) *Foglalkozások, amelyekben növekedett a magyarok száma:*
- szakemberek összesen: 10 682-ről 13 928-ra, ebből pedig:
 - fémfeldolgozó: 5088-ról 6169-ra
 - villanyszerelők: 2370-ről 3574-re
 - műszaki és gyártástechnikai szakember: 1451-ről 2568-ra
 - orvos és egészségügyes: 1860-ról 3276-ra
 - cipész: 1613-ről 1907-re
 - vegyészeti munkás: 434-ről 786-ra
 - műanyag feldolgozó: 301-ről 691-re
 - aranyművesek: 161-ről 254-re.
- (5) *Foglalkozások, amelyekben először növekedés (1971-től, 1981-re), majd csökkenés mutatkozott (1991)*
- Közigazgatási dolgozók: 7981–11 090–9964
 - Vezető személyzet: 1268–1921–1606
 - Szolgáltatásban dolgozók: 8899–8925–8213

Következtetések: a magyarok száma igen csökkent a falun, a mezőgazdaságban, majd a textil-, építő-, fa- és élelmiszerfeldolgozó iparban. Növekedett a magyar szakemberek száma a fémfeldolgozásban, villamos-, vegyiparban, az egészségügyben és néhány jellegzetes szakmában: cipész, aranyműves.

A magyarok száma 1971 és 1981 között növekedett a közigazgatásban néhány vezető poszton, de 1981 után (Tito halála) már jelentősen csökkent a magyar igazgatók, hivatalnokok száma az állami szervezetben.

A gazdasági emigráció indító okai és méretei

Hivatalos statisztikai adatok az emigránsok számáról, a külföldre távozás nyomon követéséről csak az 1971-es népszámlálás után jelentek meg.³ Egyes becslések szerint az 1964-es évben, a titói Jugoszlávia területéről, mintegy százezer honpolgárunk ment külföldre.⁴ Az 1971-es összeíráskor (nagy)Jugoszláviában 750 000 emigránst tartottak számon, s ez 1973-ban már elérte az 1,1 milliót.⁵ Vajdaságban 1971-ben 45 643-an dolgoztak külföldön, ebből 12 423-an magyarok. Viszonylagosan sokkal többen voltak külföldön a nemzeti kisebbségek képviselői, mint az államalkotó népek lakossága. Az 1973-as ún. „első olajsokk” jelentős változást idéz elő a nyugat-európai országok gazdasági életében. Már a hetvenes évek közepén és végén bekövetkezik a recesszió időszaka, ami munkanélküliséghez vezet azokban a kapitalista országokban, amelyek eddig külföldi munkaerőt alkalmaztak. Ennek következtében az ideiglenesen külföldön dolgozók egy része visszatér

³ A jugoszláv lakosság statisztikai összeírását majdnem minden tíz évben elvégezték: 1921-ben, 1931-ben, 1948-ban, 1953-ban, 1971-ben, 1981-ben, 1991-ben (ez a legutóbbi már nem teljes). 1971-től kezdve a statisztikai adatok között található a következő kategória: „ideiglenesen külföldön munkát vállaló jugoszláv polgárok száma”.

⁴ Vinski, 1996.

⁵ Stanovništvo, 1984, 141.

hazájába. Az 1981-es népszámlálás adatai szerint Jugoszláviából, 874 966-an dolgoztak külföldön.⁶ Ez a számadat a külföldön munkát vállalók családtagjait is magába foglalja.⁷ Vajdaságban 1991-ig a külföldi munkavállalók száma 33 957-re csökkent, a magyaroké pedig 4852-re. *A kilencvenes években a háborús válság hatására, mintegy háromszázezeren (ebből 50 ezer magyar) csatlakoztak külföldön élő honfitársaikhoz. A külföldön tartózkodók száma mai napig is, folyamatosan növekszik és a migráció nagy mértékben megváltoztatta a lakosság nemzetiségi és szociális összetételét.*

A jugoszláv magyar lakosok három évtizede tartó emigrációjának motívumai sokfélék, és az egyes időszakokban részben változtak.

1. Mindenekelőtt meg kell említeni a hatvanas évek Jugoszláviájának – mint a keleti tömbhöz nem tartozó szocialista országnak – földrajzi-politikai *nyitottságát*. Szinte képtelenségként hat, hogy a kilencvenes években éppen az *ország bezártsága*, ggettővá válása okozza a lakosság emigrálását, mert vannak, akik nem szeretnének Európától leszakadni.
2. Fontos tényező volt a külföldre távozók esetében a *szegénység*, tehát a létfenntartási gondok és a *munkanélküliség*, amely a magyar lakosságot erőteljesen sújtotta. Ma, az anyaországban történt sikeres rendszerváltás, ugyanakkor a *reformok elmaradása* egyirányúvá teszi e törekvéseket Jugoszláviában.
3. A magyar szakemberek külföldre távozását – az *agyelszívást* – serkentette a szakemberek tudásának, tehetségének kihasználatlansága, a tudományos kutatás kedvezőtlen helyzete, az elégtelen befektetések újításokba és találmányokba, az anyagi megbecsülés hiánya stb. Ugyanakkor az egyesült Európa új, kreatív törekvéseknek adott mind nagyobb teret, ahol tehetséges szakembereink versenybe állhatnak.
4. A *leszűkült szociális-kulturális kisebbségi élet- és fejlődési tér* lehetetlenné tette a megfelelő hagyományörző életmód megtartását, megnyirbálta az anyanyelvű oktatást (óvodától az egyetemig).
5. A *politikai emigránsok* a kilencvenes évek elején jelentek meg, általában arra hivatkoznak, hogy nem akarnak eleget tenni a *katonai behívónak*, alapvető polgári jogait érzik veszélyeztetve kisebbségi nemzethez tartozásuk miatt. A magyarok többsége nem érezte szükségét, hogy részt vegyen a délszláv viszály bármely formájában.
6. Az egész társadalom súlyos változásokon ment keresztül, a *hatalom- és gazdasági rendszerváltás lelassult*, a be nem járódott többpártrendszer politikai versengéshez, leszámolásokhoz vezetett, ahol a másképp-gondolkodást nemigen tudják elviselni.
7. Végül nem feledkezhetünk meg a pszichológiai tényezőkről sem, a háborútól, a mozgósításoktól való félelemtől, továbbá a gazdasági zárlat okozta nyomasztó helyzetről, amelynek következtében Szerbia gazdasága sokáig nem fog talpra állni. Mindez a *kilátástalanság, a tehetetlenség érzését váltja ki* az emberek többségében.

A Szerbiából távozó magyar emigránsok kezdetben, kevés kivételtől eltekintve, európai országot választottak: Németországba, Ausztriába, Svédországba és Franciaországba ván-

⁶ Jugoszláv Statisztikai Évkönyv 1986: 466. 1981-ben Jugoszlávia lakosainak száma 22 424 711 fő volt.

⁷ Még a hivatalos adatok hitelessége is vitatható, ugyanis az 1971-ben külföldön tartózkodók 31 százalékát már nem regisztrálták az 1981-es összeíráskor. Ők nem jöttek haza, nem jelentkeztek be jugoszláv állampolgárként sem. Egy részük elhunyt, mások új állampolgárságot vettek fel, de vannak „eltűntek” is.

doroltak ki, s kisebb számban indultak Európán kívüli országba, például Kanadába. Érdeemes megemlíteni, hogy *legújabbban, amikor az európai országokat elárasztották a menekültek és vendégmunkások, emigránsaink nemigen válogatnak, oda mennek, ahol befogadják őket: az anyaországba, Kanadába, Új-Zélandra vagy éppen Ausztráliába.*

A kivándoroltakkal kapcsolatos jellemző adatok és tulajdonságok

Az emigránsok nembeli megoszlását tekintve, jellemző, hogy először a *férfi* távozik, s később, amikor megteremtődnek a megélhetési feltételek, követi a feleség és a család. A *fiatalok* könnyebben döntöttek távozási szándékukról, hiszen az új környezetben sokszor előnyt jelent a fiatalság, az újdonságok iránti fogékonyság, a kockázatok vállalásának készsége, valamint az, hogy nem terheli őket a gyermekeltartás felelőssége, nincs még erős családkötődöttség. Vajdaságban, sőt egész Jugoszláviában a gazdasági migráció főképp a fiatalokat érintette, ami az alábbi, Szerbiára vonatkozó 1971-es adatból is kitűnik: ideiglenes munkavállaláson külföldön tartózkodók háromnegyede 40 évnél fiatalabb. Különösen sok a 20 és 24 év közötti fiatal (a Szerbiából kivándoroltak közel egynegyede).⁸ Az európai országoknak az újonnan érkezettek iránti megszorító politikája következtében megnő a bevándorlók átlagéletkora, hiszen tapasztalt és *iskolázott szakemberre* van szükségük.

Ami a külföldre távozók képzettségét illeti, ez tehát többé nem a kínálattól függ, hanem elsősorban a külföldieket tervszerűen befogadó országban mutatkozó kereslettől. Az emigrációs hullám kezdetén hazánk szakképzetlen munkaerőt kínált fel, amely Közép-Európában talált elhelyezkedési lehetőséget. Ma elsősorban meghatározott profilú szakemberek iránt mutatkozik kereslet (informatikai szakemberek, mérnökök, újítók, programozók, mikrobiológusok, a tudományok doktorai, egészségügyi szakemberek, művészek stb.), lehetőség szerint kezdőtökével, illetve eltartási garanciával. A kilencvenes években beindult emigrációs hullám idején sokan aggódni kezdtek a szakemberek, köztük a magyar elit külföldre távozása miatt. A Nemzetközi Politikai Gazdasági Intézet adatokat tett közzé a fiatal tehetségek kivándorlásáról: Jugoszláviát 1990 és 1993 között 719 magiszteri fokozatú és tudományok doktora rangot viselő tudós hagyta el, ami a vizsgált időszakban a külföldre távozók 67%-a. Egyébként a jugoszláv háború kezdetén mintegy 200 000 fiatal (köztük minden tizedik magyar) szakember hagyta el az országot: a katonai kötelezettség, a háborús veszély és etnikai tisztogatás elől menekültek, vagy pedig egyszerűen azért, mert itthon nem látták biztosítva megélhetésüket. Az oklevelet szerzett fiatalok közül sokan itthon maradtak, de a nemzetközi gazdasági zárlat, a termelés pangása miatt a kereskedelemmel és szolgáltató ágazatban próbálkoznak, sőt a túlélés érdekében illegális munkával, feketézéssel is foglalkoznak.

A emigráció hatása és következménye a magyar lakosság szerkezetére

A magyarok gazdasági emigrációja többrendbeli kárt okozott e közösségnek:

- (1) Különösen kedvezőtlen jelenség az, hogy az *ideiglenesen külföldön munkát vállalók szakképzettsége jobb*, mint az itthon foglalkoztatottaké. Napjainkban ez a kép még rosszabb, mert a befogadó országokban nincs többé igény a szakképzetlen munkaerőre.

⁸ Scara, Ljubica idézett tanulmánya, 1972:14.

- (2) A munkaerő-elvándorlás okozta közvetlen károk egyike az *anyagi veszteség*, amely a társadalmat érte azoknak a szakembereknek a távozásával, akik képzésére sok pénzt fordított, hiszen a kész *szakemberek tudásukat más országokban kamatoztatják*: ezek az országok beruházás nélkül jutnak képzett szakemberekhez.
- (3) Ugyanakkor az emberi és anyagi veszteséget elszenvető országban *lassul a gazdasági fejlődés üteme és minősége*. Így az ország, ahonnan nagy számban emigrálnak, nagyban függ a külföldi tőkebefektetéstől, amelyet az elvesztett szakmunkaerő pótlására fordítanak.
- (4) A *termelékenység csökkenésével* kisebb lesz a munkaerő-versengés is, mivel az eltávozott jó munkaerő helyét az alacsonyabb képzettségű munkanélküliek foglalják el.
- (5) A hirtelen *életmód-változtatás* – például a kivándorlás esetében – hatással van az emberek egyéni és családi életére is, nagy erőfeszítések közepette sokszor csalódottak. Amikor megöregszenek, kifáradnak, viszonylag alacsony nyugdíjjal térnek vissza.
- (6) Természetesen vannak sikeres, fiatal, vállalkozó szellemű emberek, akik nem kívánnak aktív éveik alatt mindvégig külföldön dolgozni; szeretnének visszatérni, és tőkéjüket ingatlanba vagy új vállalkozásba fektetni. Ez a tőke jól jönne, de a *lassú rendszerváltás* miatt senki sem mer befektetni a háború által veszélyeztetett területeken, hanem külföldön marad mindaddig, amíg itthon nem rendeződik a helyzet. A nem hivatalos adatok szerint állampolgáraink *pénztőkéit fektették be* Ausztriában, Németországban, Olaszországban, Cipruson és Magyarországon, mert így biztonságban látják felhalmozott tőkéjüket.
A munkaerő-elvándorlás negatív következménye, hogy a nagyarányú kivándorlás károsan befolyásolta Vajdaság és a magyar települések természetes demográfiai és gazdasági fejlődését. Vajdaságból a legintenzívebben a viszonylag fejletlen dél-bánáti régióból, és a gazdasági és kulturális szempontból is legfejlettebb Észak-Bácskából vándoroltak. Távozásukkal csökkent a termelékenység is, mert kisebb lett a munkaerő-verseny is: a távozott magyar munkaerő helyét az alacsonyabb képzettségű más nemzetiségűek, esetleg menekültek, munkanélküliek foglalják el. A szórvány-magyarág térségében a munkaerőcsere fokozatosan nemzetiségcserébe megy át.

Az anyaországba távozó vajdasági magyarokról több demográfus és antropológus írt már Magyarországon. Legtöbb tanulmány a bevándorlók adatainak összehasonlításával foglalkozik, egy rendszerváltás közepette, a Kárpát-medencében.⁹ A Jugoszláviából érkezettek statisztikai adataiból kitűnik, hogy 1991-ben főleg a katonaköteles fiatalok mentek át Magyarországra. Már 1989-ben a férfiak 95%-a a 14–19 éves korcsoportba tartozott. Az 1993-ig érkezők között a férfiak aránya magasabb, ezt követően azonban a férfi-nő arány kiegyensúlyozott. A gyermekek száma is megnövekszik, ami a családok áttelepülését jelzi. Számukat illetően (10 404) 1988–1994 között a Jugoszláviából bevándorlók a második helyen álltak Románia mögött (74 298 fő) és a volt szovjet államok térségét megelőz-

⁹ Figyelemre méltó Tóth Pál Péter tanulmánykötete: *Haza csak egy van? Menekülők, bevándorlók, új állampolgárok Magyarországon (1988–1994)*, Püski Kiadó, Budapest, 1996.

ve (8934 fő). Az állampolgárságot igénylők száma kissé másképp alakult: sokkal több Romániából érkezett bevándorló kérte a magyar állampolgárságot (45 021 fő), mint jugoszláv (3845 fő).¹⁰ Ebből az tűnik ki, hogy a jugoszlávok nemigen akarták végleg elhagyni az országot, inkább csak a háború végét szerették volna kivárni külföldön. Ugyanabban az időszakban a jugoszláv visszahonosítottak száma 1469 fő volt, kevesebb, mint a románok (45 021 fő) és az egykori szovjet államból érkezettek (3845 fő) száma. A legtöbb jugoszláv 1993-ban, a hiperinfláció évében folyamodott magyar állampolgárságért.

Tóth Pál Péter kérdőíves feldolgozásából továbbá kiténik, hogy a Jugoszláviából érkezettek (3959 megkérdezett) foglalkozási csoportjai közül 1993–1994-ben legnépesebb az értelmiségi csoport (810 fő), majd a tanulók következnek (698 fő) és a középiskolát végzett munkások (661 fő). Őket követik a gyermekek (505 fő), a tisztviselők (327 fő), szabad foglalkozásúak (237 fő), a nyugdíjasok (230 fő) és az egyéb kategóriába tartozók (201 fő) stb. A megkérdezett bevándorolt honfitársaink között legszámosabb volt a középfokú végzettségű műszaki értelmiségi (25,1%), őket követték a középiskolai tanárok (15,7%), majd a felsőfokú végzettségű műszaki értelmiség (14,1%), végül pedig a természettudományi értelmiség, orvosok (13,5%). Volt köztük 10 egyetemi tanár és több mint száz, felsőfokú végzettségű, társadalomtudományokkal foglalkozó értelmiségi.

Következtetés: a magyar kivándoroltak között sok az *értelmiségi elit* tagja (írók, művészek, szakemberek, sportolók), akiknek gyermekei szintén Magyarországon tanulnak. A *vállalkozók* esetében, nem hivatalos adatok szerint, állampolgáraink nagy mennyiségű pénztőkét fektettek be az anyaországban (becslések szerint Csongrád megye új vállalkozóinak 25%-ban jugoszláv érdekeltségű), Ausztriában, Németországban. Ugyanakkor számottevően növekszik a Magyarországon *munkát vállalók* száma is: fizikai, építőmunkások, kereskedők, akik félig legális vagy fekete munkából kénytelenek megélni. Viszonylag magas a Magyarországon *tanulók* (középiskolások és egyetemisták) száma is. Magyarországra távozott tőlünk 1988–1994 között a tanulók és a posztgraduális képzésen résztvevők közül 1087 – az összes Magyarországon tanuló külföldiek 10,3%-a. (A Jugoszláviából származottak számának évenkénti növekedése a következő: 1988-ban 50, 1989-ben újabb 77, 1990-ben még 139, 1991-ben 294-en tanultak Magyarországon, akik Jugoszláviából származtak).¹¹ Becsléseink szerint ma a Magyarországon tanuló középiskolások száma kb. 800, és az egyetemisták száma is számottevő, kb. 600. Az anyaországban diplomázók kb. 80%-a nem szándékozik hazatérni, ott keres munkát, alapít családot és várakozik. A magyar Oktatási Minisztérium hivatalos adatai alapján az 1999/2000. tanévben Jugoszláviából 395 általános iskolás, 676 középiskolás és 600 egyetemista (ösztöndíjas) tanult Magyarországon. A kormányhoz közeli intézmények szándéka, hogy ezentúl az itthon, Vajdaságban tanuló magyar fiatalokat, sőt tanárokat szeretnék határozottabban támogatni, ösztöndíjjal, kollégiumi elhelyezéssel stb., hogy ily módon is elejét vegyék az értelmiségfogyásnak.

¹⁰ Forrás: Tóth Pál Péter fenti tanulmányában a 41. táblázat, 111. old.

¹¹ Tóth Pál Péter statisztikai felmérése az idézett műben; 181. táblázat, 183. és 194. old.